

تحلیلی بر اقتصاد غیررسمی در توسعه اقتصاد روستایی (مطالعه موردی: استان کردستان)

مصطفی نانکلی کل آبادی^۱، علیرضا عباسی سمنانی^{۲*}، فریده اسدیان^۳

^۱ دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد علوم تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲ دانشیار دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد مرودشت، دانشگاه آزاد اسلامی، مرودشت، ایران

^۳ استادیار گروه جغرافیا، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۳۹۹/۱۰/۲۶

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۶/۱۸

چکیده

مناطق مرزی به دلیل تماس با محیط‌های متنوع بیرونی، از ویژگی‌های خاصی برخوردارند. وجود مبادلات و پیوندهای فضایی دو سوی مرز و آسیب‌پذیری و تهدیدات مختلف، اهمیت ویژه‌ای در فرایند برنامه‌ریزی توسعه و آمایش سرزمین به این مناطق مرزی داده است که در صورت غفلت از آن به‌طور جدی شاهد چالش‌های عمده‌ای خواهند بود. در این راستا هدف پژوهش حاضر نقش اقتصاد غیررسمی در توسعه اقتصاد روستایی استان کردستان می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی ساکنان نواحی روستایی واقع در که در دهستان‌های مرزی استان کردستان که به‌صورت مستقیم با مرز در ارتباط هستند، می - باشد؛ لذا، ۱۴ دهستان در شهرستان‌های بانه، مریوان، سقز و سروآباد هدف نهایی مطالعه حاضر بوده و از بین روستاهای این دهستان‌ها، ۲۷ روستا که در فاصله حداکثر ۵۰ کیلومتری مرز واقع شده‌اند مورد مطالعه قرار گرفته‌اند. ابزار مورداستفاده در این پژوهش شامل پرسش‌نامه محقق ساخته ای است که روایی آن به صورت محتوایی (صوری) و سازه ای و پایایی آن با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ مورد تأیید قرار گرفته است. نتایج نشان داد ساکنان روستاهای مناطق مرزی مد نظر، با اشتغال در بخش غیررسمی موافق بوده و به رضایت خویش از این نوع اشتغال عنوان کرده - اند.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد غیررسمی، اقتصاد روستایی، مناطق مرزی، روستاهای مرزی، کردستان.

مقدمه

امروزه میلیون‌ها نفر در سرتاسر دنیا (به‌ویژه در کشورهای درحال توسعه) در واحدهای اقتصادی مشغول به فعالیت هستند که کوچک بودن مقیاس و حجم عملیات، کاربر بودن روش‌های تولید، شفاف نبودن روابط کار و مهارت‌های اندک شاغلان آن از مهم‌ترین مشخصات این بنگاه‌ها است. این نوع فعالیت‌ها غیررسمی نامیده شده‌اند (کریمی‌موغاری و جهان تیغ، ۱۳۹۳: ۱۱۶). این نوع فعالیت‌ها علی‌رغم گستردگی و نقش آن در اشتغال و GDP (تولید ناخالص داخلی)، در فهرست تولید ناخالص داخلی ثبت نمی‌شوند (قلی‌پور، ۱۳۸۹: ۱۴) و از آن به‌عنوان اقتصادی غیررسمی یاد می‌شود.

اقتصادی غیررسمی، یک مفهوم گسترده است که برای توصیف فرم‌های ناامن از فعالیت‌های اقتصادی در کشورهای درحال توسعه جهان استفاده می‌شود. رشد و میزان اشتغال غیررسمی در بسیاری از کشورها، راه عملی برای فرار از بیکاری به شمار می‌رود (Henley & Arabsheibani, 2009: 992). به عبارتی، اقتصاد غیررسمی شامل نیمی یا سه‌چهارم تمام اشتغال غیرکشاورزی در کشورهای درحال توسعه است؛ اغلب به معنای شرایط اشتغال پایین است و با افزایش فقر همراه است. برخی از ویژگی‌های اشتغال غیررسمی، عدم حفاظت در صورت عدم پرداخت دستمزد، اضافه‌کار اجباری یا تغییرات اضافی، اخراج بدون اطلاع قبلی و یا جبران خسارت، شرایط کاری ناامن و عدم وجود مزایای اجتماعی مانند حقوق بازنشستگی و بیمه درمانی است. در این بخش اقتصادی غیررسمی و با کیفیت پایین، بیشتر زنان، مهاجران و سایر گروه‌های آسیب‌پذیر که از دستیابی به دیگر فرصت‌ها محروم و دامنه انتخابشان محدود است، اشتغال دارند (ILO, 2017: 1). بدین‌سان، از پیامدهای مهم رشد و گسترش اقتصاد غیررسمی، بروز و گسترش ظرفیت‌های بسیار برای فساد اقتصادی است؛ هرچند که این پدیده، معلول رواج فساد اقتصادی نیز، است (افراخته و حاجی‌پور، ۱۳۹۶: ۴۸).

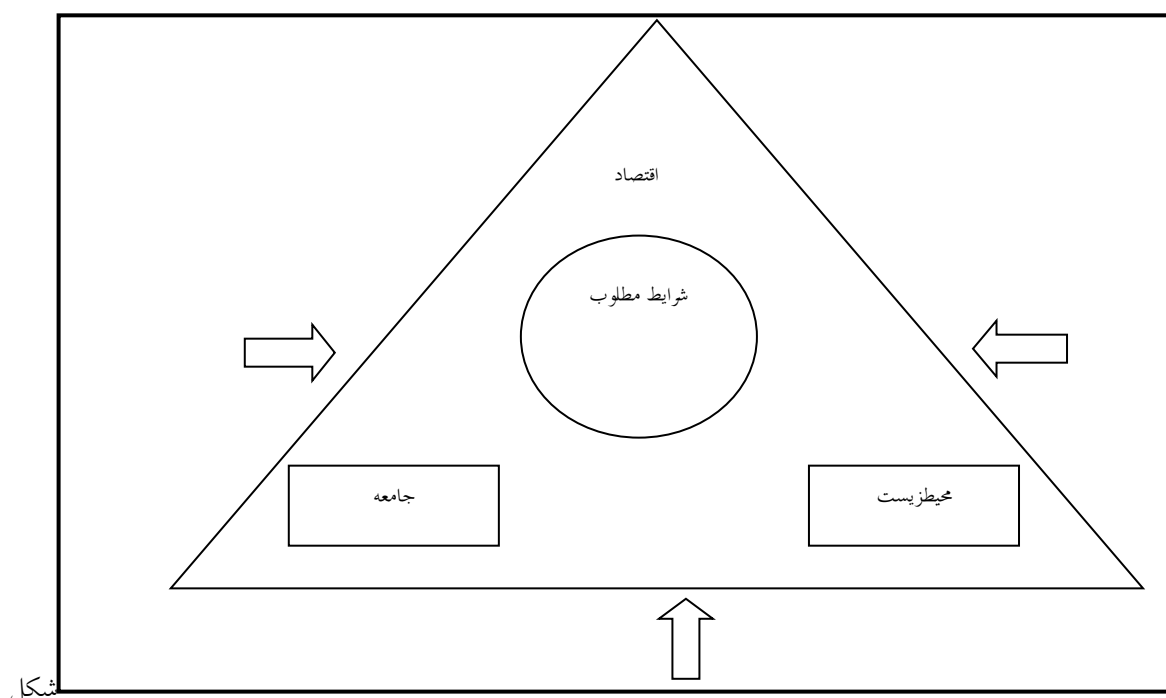
استان کردستان دارای ۲۳۰ کیلومتر مرز مشترک با کشور عراق می‌باشد که این مرز مشترک در شهرستان‌های مریوان، بانه، سروآباد و سقز واقع شده است. شهرستان مریوان دارای بیشترین مرز مشترک با کشور عراق (۹۳ کیلومتر مرز مشترک با اقلیم کردستان عراق) است. به‌صورت کلی فعالیت مبادله کالا در دو معبر مرزی پیران و خانم شیخان در شهرستان مریوان و در شهرستان بانه، در معبر مرزی سیران بند انجام می‌شود. شهرستان سروآباد با کشور عراق ۲۴ کیلومتر مرز دارد و برخی از روستاهای آن نظیر درکی، دمپو، دزلی و چند روستای دیگر با روستاهای عراق فاصله کمی دارند این ظرفیت و پتانسیل وجود دارد که یک مرز و بازارچه در این شهرستان ایجاد شود. لازم به توضیح است که در شهرستان سروآباد فعالیت‌های اقتصادی رسمی در معبر مله خورد انجام می‌شود. یکی دیگر از نقاط مبادلات مرزی در استان کردستان بازارچه مرزی شهرستان سقز (بازارچه سیف) است. این مکان در نزدیکی روستایی مرزی و تخلیه شده به نام سیف در محور جاده سقز - مریوان قرار دارد. اولین روستای دارای سکنه نزدیک به این بازارچه روستای بسطام است که به فاصله ۷ کیلومتر از آن قرار داشته و طول مسافت آن تا شهر سقز ۸۰ کیلومتر است و در این مطالعه نیز روستاهای مرزی شهرستان‌های عنوان شده مورد بررسی قرار می‌گیرند. مناطق روستایی شهرستان‌های مرزی در استان کردستان ایران و در همسایگی با اقلیم کردستان عراق، بنا به موقعیت اقتصادی وابسته به مرز، دارای عملکردی با مقیاس ملی در بخش بارانداز کالاهای وارداتی است. نقش

جدید منطقه‌ای این شهرستان‌ها، باتوجه به فراوانی کالای مصرفی، بهداشتی، الکترونیکی و لوکس وارداتی از یک سو و مراجعه گردشگران سراسر کشور برای خرید از سوی دیگر، سبب شده است که حجم عظیم مبادلات کالایی زمینه‌های توسعه منطقه‌ای را به‌ویژه در شهرستان بانه در چند سال گذشته فراهم آورد (به دلیل بسته شدن بسیاری از ورودی‌های کالای قاچاق در شهرستان مریوان با استفاده از روش‌های مختلف از جمله احداث خندق). مطالعه شرایط کنونی اقتصادی مناطق مرزی استان کردستان نشان می‌دهد که معیشت مردم این شهرستان‌ها و به‌ویژه مناطق روستایی به شدت به روندهایی وابسته شده که اساس آنها بر اصولی ناپایدار بنا شده است. اقتصاد غیررسمی مرزی و به تعبیری روشن‌تر، قاچاق کالا در مرزهای این مناطق بسیاری از مردم جامعه روستایی موردنظر را به خود وابسته ساخته است، چنانچه تعداد زیادی از آنها در بخش‌هایی همچون حمل‌ونقل غیررسمی کالای قاچاق از سلیمانیه عراق به مراکز دپوی سر مرز و سپس، به مراکز شهرستان‌های موردنظر و نیز دپوی کالای قاچاق در برخی روستاهای مرزی فعالیت می‌کنند. البته لازم به ذکر است که در مناطق روستایی مرزی استان کردستان، می‌توان به مشاغل دیگری (خیرالدین و رازپور، ۱۳۹۳: ۲۷ ب) که به شدت وابسته به اقتصاد غیررسمی موجود می‌باشد از جمله خریدوفروش کالای قاچاق در داخل پاساژهای متعدد شهر و نیز خدمات - رسانی به گردشگران در بخش‌هایی همچون مهمان‌پذیرها، غذاخوری‌ها، و اسکان گردشگران در خانه‌های شخصی اشاره نمود؛ بنابراین، بر اساس آنچه گفته شد، پژوهش حاضر با سعی در پاسخگویی به این سؤال اصلی شکل گرفته است که اقتصاد غیررسمی (قاچاق کالا) در توسعه روستاهای مناطق مرزی در استان کردستان چه نقشی دارد؟

مفاهیم و مبانی نظری تحقیق

واژه توسعه در اولین کاربردش در زبان فرانسه و انگلیسی، مربوط به سال ۱۷۵۲ میلادی که به معنای دستیابی و رسیدن به هدف یا اهداف موردنظر یا ایده‌هایی بر اساس یک طرح یا برنامه بوده و بعد این واژه به‌عنوان مراحل مشخصی در برنامه‌ها و بعد به‌مانند توالی بیولوژیکی تغییر از یک دانه و تخم گیاه به یک گل به‌کاررفته است. لازم به توضیح است که معنای لغوی توسعه شامل خارج شدن از پوشش و یا به معنای بروز و ظهور همه آنچه که به طور بالقوه در چیزی وجود دارد. رواج مفهوم امروزی توسعه که بیشتر جنبه نسبی دارد، به دهه ۱۹۶۱ برمی‌گردد. قبل از آن مفاهیمی همانند آبادسازی (استعمار)، اصلاح، عمران، بهسازی، ترویج و نهایتاً رشد طی سال‌ها مطرح بودند. آبادسازی دارای دو مفهوم کاملاً متضاد عمرانی و اقتصادی بود که در کشورهای اروپائی به کار گرفته می‌شد و دیگری به معنای بهره‌گیری از منابع کشورها و سرزمین‌های حاشیه‌ای بود. مفهوم دوم بار سیاسی - اقتصادی داشت و در اصل همان است که در فارسی به استعمار ترجمه شده است. در همین راستا، دو اصطلاح نخست بیشتر به بهبود فیزیکی اطلاق می‌گردید و اصطلاح دوم در زمینه اقتصادی، عمدتاً شامل معرفی و گسترش شیوه‌ها و روش‌های کاشت، داشت و برداشت و به‌کارگیری صحیح نهادهای تولیدی در فعالیت کشاورزی می‌شد و در زمینه اجتماعی و توصیه‌های عمومی زیستی - بهداشتی را در برمی‌گرفت (سعیدی، ۱۳۸۹: ۱۵۵). لازم به توضیح است که در دهه ۱۹۵۰ به بعد، بحث توسعه وارد فازهای مختلف و متفاوتی شده به طوری که در دهه ۱۹۶۰ رویکرد رشد توأم با توزیع جهت بهره‌مندی فقرا و در دهه ۱۹۷۰ رویکرد تأمین نیازهای اساسی برای جهت‌گیری

گروه‌های هدف و توانمندسازی آنها مورد توجه قرار گرفته است. از دهه ۱۹۸۰ توسعه از حالت تک‌بعدی خارج و به‌عنوان یک مفهوم چندبعدی مورد توجه قرار گرفته و مواردی مانند ایجاد بهبودی در تمامی سطوح زندگی مردم و رفاه همگانی مطرح شد. لازم به توضیح است که در دهه ۱۹۸۰ یکی از مهم‌ترین جنبه‌های توسعه یعنی توسعه پایدار مطرح شد (افتخاری، ۱۳۸۹). در اوایل دهه ۱۹۹۰ میلادی توسعه روستایی تقریباً مترادف با توسعه کشاورزی بوده، مفهوم آن با اشاره ضمنی به عمران کلی مناطق روستایی با تمرکز بر اصلاح کیفیت زندگی روستاییان همراه بود. در چهارچوب این مفهوم، توسعه روستایی موضوعی جامع و چندبعدی به شمار می‌رفت که توسعه کشاورزی و فعالیت‌های وابسته بدان در مناطق روستایی را دربر می‌گرفت (زمانی‌پور، ۱۳۷۹: ۵۱). رپورا و قمر بر این باورند که توسعه روستایی فراتر از توسعه کشاورزی بوده و دربرگیرنده اهمیت اقتصادی و توان درآمدزایی در موضوعات گوناگون مانند فعالیت‌های غیرزراعی، اکوتوریسم، صنایع دستی، فعالیت‌های بیرون از مزرعه، توسعه زیرساخت‌های کالبدی و اجتماعی است (Rivera and Qamar, 2003: 40). به‌طور کلی بر اساس آنچه که گفته شد، هدف از توسعه روستایی ایجاد شرایط مطلوب و پایدار در تمام ابعاد اقتصادی و اجتماعی و جز آن در محیط‌های روستایی بوده که در نهایت باید به بهبود و ارتقای کیفیت زندگی و معیشت گروه‌های مختلف جامعه روستایی، به‌ویژه افراد بی‌بضاعت و کم‌توان مالی بینجامد و فرصت‌ها و امکانات مطلوب را برای زندگی مناسب و شایسته در محیط روستا و برای ساکنان آن فراهم نماید. توسعه روستایی باید ریشه در روستا و ویژگی‌های طبیعی - اجتماعی آن و همچنین در فرایند کلی توسعه ملی داشته باشد. از طرفی دیگر، با توجه به شرایط نامطلوب اقتصادی - معیشتی و فقر مالی در روستاها که منجر به ناتوانی در تأمین نیازهای اساسی، عدم سرمایه‌گذاری در زمینه‌های تولیدی و اشتغال‌زایی، پس‌انداز نکردن و تشدید مهاجرت‌ها شده است. هرگونه پایدارسازی فرایند توسعه در روستاها، بدون پیش-فرض گرفتن توانمندسازی و کاهش فقر، نامحتمل است. براین اساس برنامه‌های جدید توسعه روستایی بیش از هر چیز مبتنی بر دو اصل توانمندسازی روستاییان و فقرزدایی از روستاهاست (مطیعی لنگرودی، ۱۳۸۶: ۳۴).

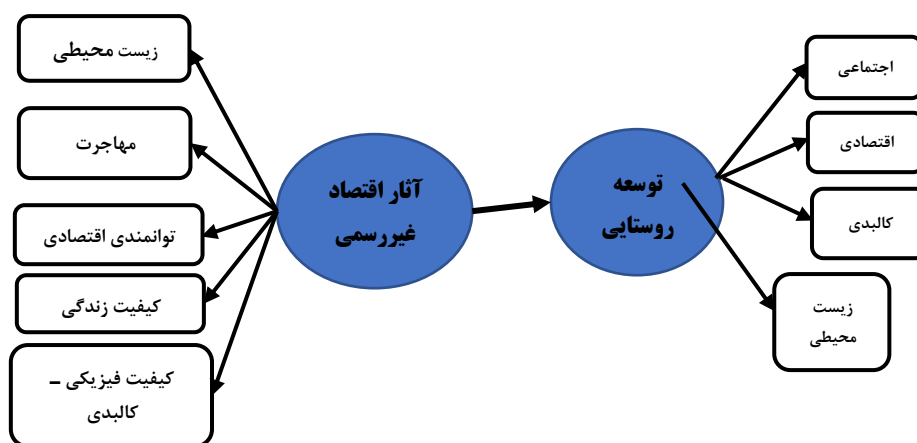
شکل

۱- ابعاد اصلی توسعه پایدار روستایی

جدول ۱- ظرفیت‌های توسعه روستایی مناطق مرزی

منابع	موارد موردبحث	ظرفیت
Kanamaru (2005) رکن‌الدین افتخاری و همکاران (۱۳۸۶)	کسب درآمد، بهبود مصرف، بهبود دارایی، بهبود درآمد کشاورزی، بهبود درآمد غیرکشاورزی، بهبود صنایع، ایجاد دادوستد و بازرگانی، ایجاد اشتغال مستقیم و غیرمستقیم از طریق بازارچه‌های مرزی	ظرفیت‌های اقتصادی
Kanamaru (2005)	دسترسی به مراقبت‌های بهداشتی، آموزش و پرورش، تغذیه مناسب، آب سالم، بهبود سلامت عمومی و توسعه استانداردهای آموزشی و جمعیتی	ظرفیت‌های فردی
گل وردی (۱۳۹۰)	حقوق بشر، شرکت در فرایند سیاسی و سیاست‌گذاری، توانایی و نفوذ در تصمیم‌گیری	ظرفیت‌های سیاسی
گل وردی (۱۳۹۰)	حفظ ارزش‌ها و موقعیت و شأن اجتماعی افراد	ظرفیت‌های اجتماعی و فرهنگی

خسروی زارگز و همکاران (۱۳۹۲)	جلوگیری از آسیب پذیری ناشی از عدم امنیت غذایی، بیماری، جرم و جنات جنگ	ظرفیت های امنیتی
Mohamad et all. (2013)	حفاظت از منابع محیط زیست و بلایای طبیعی	ظرفیت های حفاظتی و محیط زیست

شکل ۲- مدل مفهومی تحقیق

موقعیت جغرافیایی منطقه مورد مطالعه

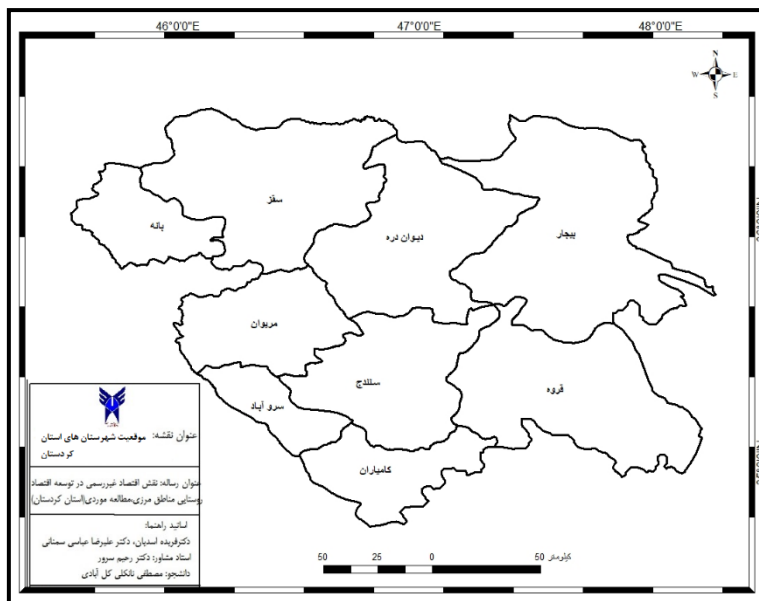
استان کردستان از شمال به استان آذربایجان غربی، از شرق به استان های زنجان و همدان، از جنوب به استان کرمانشاه و از غرب به کشور عراق محدود است. استان کردستان با مساحتی برابر ۲۹۱۳۶ کیلومتر مربع (در سال ۱۳۹۵) در حدود ۱/۷ درصد مساحت و با جمعیت ۱۶۰۳۰۱۱ نفر در سال ۱۳۹۵، میزان ۲ درصد از جمعیت کل کشور را شامل می شود. ضریب شهرنشینی در استان کردستان در سال ۱۳۹۵ برابر ۷۰/۷۵ درصد و روستانشینی برابر ۲۹/۲۵ درصد است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری (در سال ۱۳۹۵) استان کردستان دارای ۱۰ شهرستان، ۳۱ بخش، ۸۶ دهستان، ۲۹ شهر، ۱۶۶۷ آبادی دارای سکنه و ۲۱۳ آبادی خالی از سکنه (در مجموع ۱۸۹۰ آبادی) می باشد. از کل جمعیت ۱۶۰۳۰۱۱ نفری استان در سال ۱۳۹۵، تعداد ۱۱۳۴۲۲۹ نفر ساکن نقاط شهری و ۴۶۸۷۸۲ نفر در نقاط روستایی ساکن هستند. شهرستان سقز با دارا بودن ۳۰۷ نقطه روستایی که در حال حاضر تعداد ۲۷۲ روستای آن دارای سکنه هستند، دارای بیشترین تعداد سکونتگاه های روستایی در بین شهرستان های استان کردستان بوده و شهرستان سروآباد با مجموع ۸۰ روستا و ۷۴ روستای دارای سکنه، دارای کمترین تعداد سکونتگاه های روستایی استان است.

جدول ۲- تقسیمات سیاسی شهرستان های استان کردستان در سال ۱۳۹۵

شهرستان	مساحت	تعداد بخش	تعداد شهر	تعداد روستا
---------	-------	-----------	-----------	-------------

جمع	خالی از سکنه	دارای سکنه	تعداد دهستان			(کیلومتر مربع)	
۲۱۴	۲۲	۱۹۲	۸	۴	۴	۱۷۴۶	بانه
۲۸۳	۵۳	۲۲۹	۱۱	۵	۳	۵۸۳۷	بیجار
۱۲۳	۱۸	۱۰۵	۵	۲	۲	۱۸۴۳	دهگلان
۱۸۱	۹	۱۷۲	۸	۲	۳	۳۷۵۲	دیوان دره
۳۰۷	۳۵	۲۷۲	۱۱	۲	۴	۴۳۱۳	سقز
۲۱۵	۱۳	۲۰۲	۱۲	۲	۴	۳۶۳۷	سنندج
۱۴۹	۱۹	۱۳۰	۱۰	۴	۴	۲۶۵۴	قروه
۱۶۵	۱۳	۱۵۲	۷	۲	۲	۲۰۳۵	کامیاران
۱۷۴	۲۵	۱۴۹	۶	۴	۳	۲۲۳۳	مریوان
۸۰	۶	۷۴	۸	۲	۲	۱۰۸۷	سروآباد
۱۸۹۰	۲۱۳	۱۶۷۷	۸۶	۲۹	۳۱	۲۹۱۳۷	کل استان

مأخذ: سالنامه آماری استان کردستان - ۱۳۹۵

جدول ۳- روند تحول جمعیت استان کردستان در مقایسه با کل کشور - دوره‌های آماری (۱۳۹۵ - ۱۳۳۵)

شرح	۱۳۳۵	۱۳۴۵	۱۳۵۵	۱۳۶۵	۱۳۷۰	۱۳۷۵	۱۳۸۵	۱۳۹۰	۱۳۹۵
جمعیت استان (نفر)	۵۵۵۴۱۳	۶۱۹۵۷۳	۷۸۲۴۴۰	۱۰۷۸۳۹۸	۱۲۳۰۹۱۹	۱۳۴۶۳۸۳	۱۴۴۰۱۵۶	۱۴۹۳۶۴۵	۱۶۰۳۰۱۱
نرخ رشد جمعیت استان	۱/۱	۲/۴	۳/۳	۲/۷	۱/۸	۰/۷	۰/۷	۱/۴	
نرخ رشد جمعیت کشور	۳/۱	۲/۷	۳/۹	۲/۵	۱/۵	۱/۶	۱/۳	۱/۲	

مواد و روش‌های مورد استفاده

بنابراین، روش تحقیق مورد استفاده در این مطالعه بر اساس تقسیم‌بندی‌های ذکر شده از لحاظ هدف، کاربردی و از لحاظ میزان و درجه کنترل، میدانی و از لحاظ نحوه جمع‌آوری اطلاعات نیز، از نوع تحقیقات توصیفی و غیر تجربی (غیرآزمایشی) می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل تمامی ساکنان نواحی روستایی واقع در مناطق مرزی استان کردستان که شامل چهار شهرستان بانه، سقز، سروآباد و مریوان که در دهستان‌های مرزی این شهرستان‌ها واقع هستند. به عبارتی دهستان‌های واقع در شهرستان‌های مورد نظر باید به صورت مستقیم با مرز در ارتباط باشند. بر اساس آنچه گفته شد، جامعه آماری مطالعه حاضر ساکنان تمامی دهستان‌های مرزی واقع در شهرستان‌های بانه (دهستان‌های بله که، پشت آربابا، نور، بوالحسن، کانی سور، نمه شیر)، سقز (دهستان چهل چشمه غربی)، مریوان (دهستان‌های سرشیو، خاوومیرآباد و زریوار) و سروآباد (دهستان‌های ژریژه، شالیار، اورامان تخت، دزلی) است. جمع‌آوری بخشی از اطلاعات مورد نظر در این مطالعه، از روستاییان ساکن در دهستان‌های مرزی استان کردستان کسب گردید. برای تعیین حجم نمونه در این مطالعه، نگارنده برای اینکه بتواند به صورت عمیق و مستقیم اطلاعات مورد نیاز و قابل اعتماد را از نمونه مورد مطالعه خود، جمع‌آوری نماید و از طرفی دیگر، با توجه به وسیع بودن منطقه مورد مطالعه، تصمیم به برآورد زمانی برای تکمیل هر پرسش‌نامه گرفت. حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران، ۳۷۷ خانوار (سرپرست خانوار) تعیین گردید.

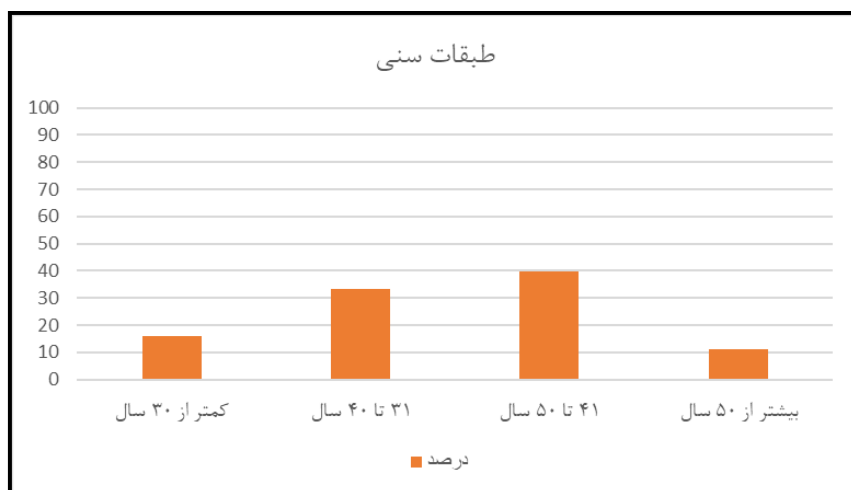
یافته‌های تحقیق

به کمک تحلیل یک‌متغیره، در این بخش هر متغیر به طور جداگانه و بدون در نظر گرفتن رابطه آن با سایر متغیرها، با استفاده از جدول توزیع فراوانی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این کار در مورد تمام متغیرهایی که باعث شناخت کلی از ویژگی‌های جامعه آماری می‌شوند، ضروری است. برای توصیف متغیرهای چون سن، جنسیت، تحصیلات، وضعیت اشتغال، سابقه اشتغال، و ... از جداول فراوانی استفاده شده است.

نتایج نشان داد که میانگین سنی پاسخگویان ۴۴/۱ سال با انحراف معیار ۱۲/۹۲۲ است. لازم به ذکر است که بزرگ‌ترین و کوچک‌ترین نمونه مورد مطالعه به لحاظ سن به ترتیب ۶۲ سال و ۲۵ سال بود. در نمونه مورد مطالعه رده سنی ۴۱-۵۰ سال (۳۹/۷۹ درصد) و رده سنی کمتر از ۳۰ سال (۱۵/۹۱ درصد) به ترتیب بیشترین و کمترین فراوانی را دارا بودند.

جدول ۴- توزیع فراوانی سنی پاسخگویان مورد مطالعه

سن	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
کمتر از ۳۰ سال	۶۰	۱۵/۹۱	۱۵/۹۱
۳۱ تا ۴۰ سال	۱۲۵	۳۳/۱۵	۴۹/۰۶
۴۱ تا ۵۰ سال	۱۵۰	۳۹/۷۹	۸۸/۸۵
بیشتر از ۵۰ سال	۴۲	۱۱/۱۵	۱۰۰
جمع کل	۳۷۷	۱۰۰	-
میانگین: ۴۴/۱	انحراف معیار: ۱۲/۹۲۲	کمینه: ۲۵	بیشینه: ۶۲

شکل ۴- درصد فراوانی طبقات سنی نمونه مورد مطالعه

جنس

جدول شماره ۵ توزیع فراوانی افراد مورد مطالعه برحسب جنس را نشان می‌دهد. بر اساس اطلاعات به دست آمده، ۳۷/۹۳ درصد نمونه مورد مطالعه زن و ۶۲/۰۷ درصد آن‌ها مرد بودند.

جدول ۵- توزیع فراوانی افراد برحسب جنس

طبقه	فراوانی	درصد	مد یا نما
زن	۱۴۳	۳۷/۹۳	مرد
مرد	۲۳۴	۶۲/۰۷	
کل	۳۷۷	۱۰۰	-

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

دلایل استقبال از اقتصاد غیررسمی

در این بخش از مطالعه از افراد مورد مطالعه خواسته شده که دلایل استقبال از اقتصاد غیررسمی (قاچاق) توسط آنها را مشخص نمایند. توزیع فراوانی دلایل استقبال پاسخگویان از اقتصاد غیررسمی در قالب ده گویه در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶- توزیع فراوانی دلایل استقبال پاسخگویان از اقتصاد غیررسمی

خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	گویه
۷۲/۶	۱۸	۷/۶	۱/۵	۰/۳	بیکاری و فراغت از کار
۸/۲	۷/۹	۱۶/۸	۳۱/۱	۳۶	ایجاد اشتغال بلندمدت
۸/۲	۱۰/۴	۱۷/۷	۲۳/۵	۴۰/۲	عدم انگیزه برای پرداخت مالیات
۱/۵	۰/۳	۷/۶	۷۲/۶	۱۸	کسب درآمد بیشتر نسبت به اقتصاد رسمی
۰/۶	۲۲/۷	۲۷/۶	۲۸	۲۱	عدم تمایل به اشتغال دولتی
۱۰	۳۰/۶	۳۱/۸	۱۱/۳	۱۶/۳	عدم تمایل به گسترش حق نظارت دولت در فعالیت اقتصادی
۳۱/۱	۲۰/۱	۱۶/۲	۲۴/۴	۸/۲	انتخاب آزادانه زمان کار
۳۱/۱	۲۰/۱	۱۶/۲	۲۴/۴	۸/۲	کاهش شدت قانون‌گذاری
۵/۵	۱۶/۲	۲۴/۷	۳۸/۱	۱۵/۵	فاصله تا مرز
۰/۳	۲۱/۸	۲۶/۷	۲۲/۶	۲۸/۶	کاهش محدودیت‌ها و مقررات مصوب
۵/۵	۲۲/۳	۳۰/۲	۲۵/۶	۱۶/۵	کاهش فساد و رانت‌جویی

رتبه‌بندی گویه‌های دلایل استقبال از اقتصاد غیررسمی

جدول ۷ گویه‌های مربوط به دلایل استقبال پاسخگویان از اقتصاد غیررسمی را نشان می‌دهد که برای مشخص شدن مهم‌ترین دلایل استقبال روستاییان مناطق مرزی استان کردستان از ضریب تغییرات (C.V) استفاده شده است. نتایج حاکی از آن است که گویه‌های «بیکاری و فراغت از کار» (میانگین رتبه‌ای: ۳/۳۹ و انحراف معیار ۰/۹۲)، «ایجاد اشتغال بلندمدت» (میانگین رتبه‌ای: ۳/۷۹ و انحراف معیار ۱/۲۳)، «کسب درآمد بیشتر نسبت به اقتصاد رسمی» (میانگین رتبه‌ای: ۳/۶ و انحراف معیار ۱/۱۸) و «عدم تمایل به اشتغال دولتی» (میانگین رتبه‌ای: ۲/۴۸ و انحراف معیار ۰/۸۴) از سایر گویه‌ها از نظر افراد مورد مطالعه دارای اهمیت بیشتر است.

جدول ۷- رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به دلایل استقبال پاسخگویان از اقتصاد غیررسمی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
------	--------------	--------------	---------	------

۱	۰/۲۷۱	۰/۹۲	۳/۳۹	بیکاری و فراغت از کار
۲	۰/۳۳	۱/۲۳	۳/۷۹	ایجاد اشتغال بلندمدت
۳	۰/۳۳	۱/۱۸	۳/۶	ضعف اقتصادی منطقه و تمایل به کسب درآمد بیشتر
۴	۰/۳۴	۰/۸۴	۲/۴۸	عدم تمایل به اشتغال دولتی
۵	۰/۳۶	۱/۱۲	۳/۰۴	کاهش فساد و رانت‌جویی
۶	۰/۳۹	۱/۳	۳/۲۷	فاصله تا مرز
۷	۰/۴	۱/۳۶	۳/۴۱	کاهش شدت قانون‌گذاری
۸	۰/۴	۱/۳۶	۳/۴۱	عدم انگیزه برای پرداخت مالیات
۹	۰/۴۰۳	۰/۹۸	۲/۴۳	کاهش محدودیت‌ها و مقررات مصوب
۱۰	۰/۴۱	۱/۱	۲/۷۵	انتخاب آزادانه زمان کار
۱۱	۰/۴۳	۱/۱	۲/۵۸	عدم تمایل به گسترش حق نظارت دولت در فعالیت اقتصادی

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

رتبه‌بندی گویه‌های نگرش پاسخگویان مناطق مرزی نسبت به اقتصاد غیررسمی

گویه‌های مربوط به متغیر نگرش پاسخگویان مناطق مرزی نسبت به اقتصاد غیررسمی رتبه‌بندی شده است. همان طور که مشاهده می‌شود، از بین گویه‌های مربوط به نگرش، گویه‌های "اقتصاد غیررسمی سبب بهبود اوضاع اقتصادی مرزنیسان شده است"، "اقتصاد غیررسمی باعث کاهش فقر در مناطق روستایی شده است" و "ساختار اجتماعی روستاها (ترکیب سنی و جنسی، مهاجرت، بهداشت و آموزش) بر اثر تمایل و استقبال از اقتصاد غیررسمی دستخوش تحولات بزرگی شده است." در رتبه‌های اول تا سوم اهمیت قرار دارند. از نظر پاسخگویان، گویه "مدیریت صحیح دولتی می‌توانست موجب کاهش رشد اقتصاد غیردولتی شود" کمترین رتبه را از بین سایر گویه‌ها به خود اختصاص داده است.

جدول ۸- رتبه‌بندی گویه‌های مربوط به نگرش پاسخگویان مناطق مرزی نسبت به اقتصاد غیررسمی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه
۱	۰/۱۸۱	۰/۷۸	۴/۲۹	اقتصاد غیررسمی سبب بهبود اوضاع اقتصادی مرزنیسان شده است.
۲	۰/۲۰۳	۰/۸۵	۴/۱۹	اقتصاد غیررسمی باعث کاهش فقر در مناطق روستایی شده است.
۳	۰/۲۷۹	۰/۹۸	۳/۵۱	اثرات تضادهای طبقاتی در اقتصاد اکنون را می‌توان با استفاده از مدیریت درست و حرکت به سمت اقتصاد غیررسمی کنترل کرد.
۴	۰/۲۸۲	۱/۰۲	۳/۶۱	ساختار اجتماعی روستاها (ترکیب سنی و جنسی، مهاجرت، بهداشت و آموزش) بر اثر تمایل و استقبال از اقتصاد غیررسمی دستخوش تحولات بزرگی شده است.

۵	۰/۳۳۱	۱/۱۶	۳/۵۰	در هنگام بروز بحران اقتصادی تغییر شیوه معیشت و گرایش به سمت اقتصاد غیررسمی می‌تواند مانع از فلج شدن اقتصاد خانواده شود.
۶	۰/۳۹۲	۱/۲۷	۳/۲۴	همیشه راهی برای گریز از پیامدهای منفی اقتصادهای رسمی وجود دارد و آن راه حرکت به سوی اقتصاد غیررسمی است.
۷	۰/۳۹۴	۱/۱۸	۳/۳۸	تحولات اقتصادی و تمایل به مقابله با آن، پدیده اجتناب‌ناپذیری است که در درون اقتصاد غیررسمی کنترل خواهد شد.
۸	۰/۴۲۱	۱/۲۵	۲/۹۷	فشارهای دولتی مسئله‌ای است که نمی‌توان مانع از بروز پیامدهای منفی آن در اقتصاد رسمی شد.
۹	۰/۴۳۸	۱/۲۷	۲/۹۰	اقتصاد غیررسمی پدیده‌ای غیرقانونی است و پیامدهای منفی فراوانی را به همراه دارد.
۱۰	۰/۴۴۵	۱/۳۳	۲/۹۹	رشد اقتصاد غیررسمی، ترویج بی‌توجهی به قانون و گریز از آن در فضای اقتصاد ملی است.
۱۱	۰/۴۷۰	۱/۰۶	۳/۹۴	مدیریت صحیح دولتی می‌توانست موجب کاهش رشد اقتصاد غیردولتی شود.

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

- وضعیت نگرش پاسخگویان مناطق مرزی نسبت به اقتصاد غیررسمی

به‌منظور تعیین نوع نگرش پاسخ‌گویان و گروه‌بندی آن‌ها در این رابطه، از روش فاصله انحراف استاندارد از میانگین* (ISDM) استفاده شده است. در این روش داده‌های به‌دست‌آمده به چهار طبقه به شرح زیر تقسیم و در نهایت بر اساس فراوانی و درصد به‌دست‌آمده در هر طبقه، متغیر موردنظر ارزیابی می‌شود.

$$A = \text{منفی} : A < \text{Mean} - SD$$

$$B = \text{نسبتاً منفی} : \text{Mean} - SD < B < \text{Mean}$$

$$C = \text{نسبتاً مثبت} : \text{Mean} < C < \text{Mean} + SD$$

$$D = \text{مثبت} : \text{Mean} + SD < D$$

بر اساس نتایج به‌دست‌آمده از وضعیت نگرش افراد مورد مطالعه نسبت به اقتصاد غیررسمی در مناطق مرزی استان کردستان، مشخص شد که نگرش ۷/۹۶ درصد از افراد مورد مطالعه نسبت به اقتصاد غیررسمی منفی، ۹/۸۱ درصد نسبتاً منفی، ۲۶/۵۲ درصد نسبتاً مثبت و ۵۵/۷۱ درصد مثبت می‌باشد. به‌طور کلی، می‌توان عنوان نمود که نگرش حدود ۸۲/۲۳ درصد افراد مورد مطالعه نسبت به اقتصاد غیررسمی نسبتاً مثبت و مثبت می‌باشد.

جدول ۹- وضعیت نگرش پاسخگویان مناطق مرزی استان کردستان در زمینه اقتصاد غیررسمی

*-Interval of standard Deviation from the Mean

نوع نگرش	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
منفی	۳۰	۷/۹۶	۷/۹۶
نسبتاً منفی	۳۷	۹/۸۱	۱۷/۷۷
نسبتاً مثبت	۱۰۰	۲۶/۵۲	۴۴/۲۹
مثبت	۲۱۰	۵۵/۷۱	۱۰۰/۰
جمع	۳۷۷	۱۰۰/۰	

- وضعیت تمایل افراد مورد مطالعه به اشتغال در اقتصاد غیررسمی

پس از بررسی وضعیت نگرش روستاییان مورد مطالعه در این پژوهش، نسبت به اشتغال در اقتصاد غیررسمی و مشخص شدن سطح نگرش آنها، در این بخش به بررسی میزان تمایل این افراد برای اشتغال بخش‌های مختلف اقتصاد غیررسمی پرداخته شده است. ۱۰/۳۴ درصد از افراد مورد مطالعه دارای تمایلی در سطح کم و خیلی کم برای اشتغال در این بخش می‌باشند. همچنین، ۱۸/۰۴ درصد دارای تمایلی در سطح متوسط و ۷۱/۸۶۲ درصد دارای تمایلی در سطح زیاد و خیلی زیاد برای آوردن به سمت اقتصاد غیررسمی می‌باشند.

جدول ۱۰- سطح تمایل پاسخگویان درخصوص اشتغال در اقتصاد غیررسمی

سطح تمایل	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	سایر مشخصه‌های آماری
بسیار کم	۱۷	۴/۵۱	۴/۵۱	میانگین رتبه‌ای: ۴/۳۶ انحراف معیار: ۱/۲۶۱ نما: زیاد
کم	۲۲	۵/۸۳	۱۰/۳۴	
متوسط	۶۸	۱۸/۰۴	۲۸/۳۷	
زیاد	۱۰۰	۲۶/۵۳	۵۴/۸۹	
خیلی زیاد	۱۷۰	۴۵/۰۹	۱۰۰	
جمع	۳۷۷	۱۰۰		

آمار استنباطی

به منظور بررسی وضعیت توسعه روستایی مناطق مرزی در استان کردستان، ابتدا با استفاده از آزمون تاپسیس، اقدام به رتبه‌بندی دهستان‌های مرزی استان کردستان پرداخته شده است. برای این منظور، ابتدا لازم است وزن شاخص‌های توسعه روستایی بر اساس معیارهای نه گانه توسعه روستایی منتخب در این پژوهش محاسبه شود. نتایج در جدول ۱۱ ارائه شده است.

جدول ۱۱- نتایج وزن دهی شاخص‌های توسعه روستایی بر اساس آنتروپی شانون

ابعاد	شاخص‌ها	آنتروپی شانون
-------	---------	---------------

۰/۰۳۱۸	درصد جمعیت بین سنین ۱۵ تا ۶۵ سال	جمعیتی
۰/۰۲۸۷	متوسط بعد خانوار	
۰/۰۲۸۷	نرخ باسوادی مردان	آموزشی
۰/۰۴۷۸	نرخ با سوادی زنان	
۰/۰۲۴۷	دسترسی به دبستان	
۰/۰۲۸۹	دسترسی به مدرسه راهنمایی	
۰/۰۲۷۸	دسترسی به دبیرستان	
۰/۰۴۹۸	معکوس نرخ بیکاری	اقتصادی
۰/۰۲۳۱	معکوس بار تکفل	
۰/۰۲۳۱	نرخ مشارکت اقتصادی	
۰/۰۳۹۵	بوستان‌های تفریحی	خدماتی
۰/۰۲۴۲	کتابخانه عمومی	
۰/۰۴۳۴	سالن ورزشی	
۰/۰۳۶۷	مسجد	
۰/۰۴۹۰	شورای اسلامی روستایی	اداری - سیاسی
۰/۰۱۵۷	دهیاری	
۰/۰۲۵۰	شورای حل اختلاف	
۰/۰۴۷۲	شرکت تعاونی	
۰/۰۵۵۲	شبکه سراسری برق	زیربنایی
۰/۰۴۲۸	گاز لوله کشی	
۰/۰۲۵۷	آب لوله کشی	
۰/۰۳۴۸	داروخانه	بهداشتی - درمانی
۰/۰۳۱۸	خانه بهداشت	
۰/۰۲۲۱	پزشک خانواده	
۰/۰۴۱۶	دامپزشک	
۰/۰۳۵۹	سامانه جمع آوری زباله	
۰/۰۱۴۸	دفتر پست	ارتباطی
۰/۰۳۱۵	دفتر فناوری اطلاعات و ارتباطات	
۰/۰۲۱۸	دسترسی به اینترنت	
۰/۰۱۷۷	دسترسی به راه آسفالت	حمل و نقل
۰/۰۱۴۱	دسترسی به راه شوسه	

۰/۰۱۵۱	دسترسی به وسایل نقلیه عمومی
--------	-----------------------------

مأخذ: یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

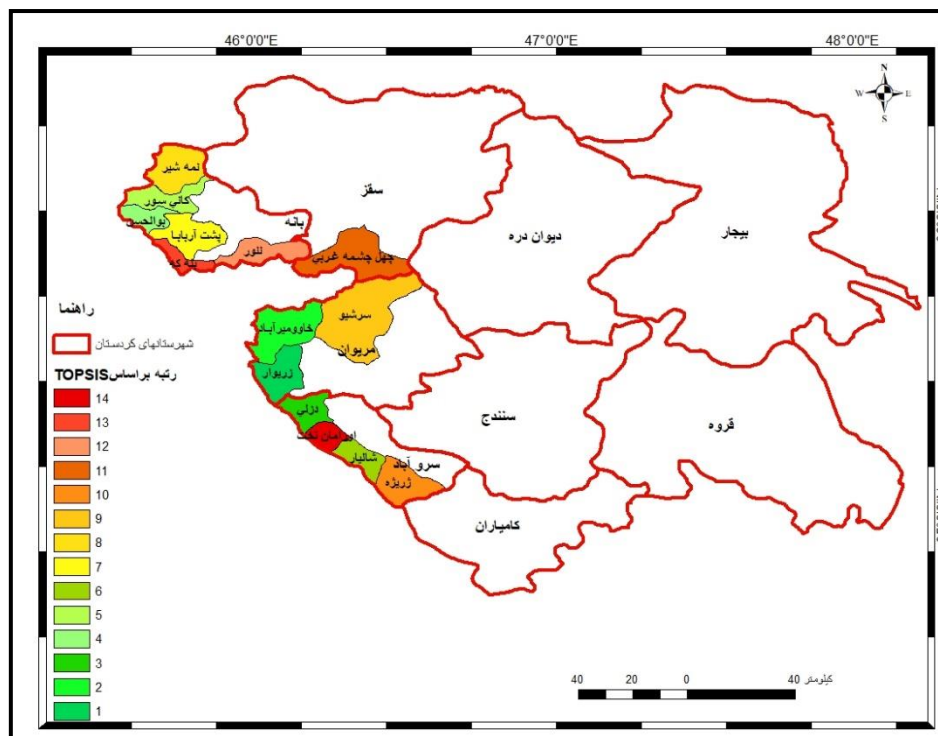
در مرحله بعد، با بهره‌گیری از تکنیک تاپسیس، مناطق مرزی استان کردستان از نظر وضعیت توسعه‌یافتگی روستایی، رتبه‌بندی شده‌اند. در این بخش ۱۴ دهستان مرزی استان کردستان بر اساس ۳۲ شاخص توسعه روستایی و در قالب ۹ معیار جمعیتی، آموزشی، اقتصادی، خدماتی، اداری - سیاسی، زیربنایی، بهداشتی - درمانی، ارتباطی و حمل‌ونقل رتبه‌بندی شده است. به دلیل زیاد بودن تعداد شاخص‌های مرتبط با هر یک از نه معیار فوق و بزرگ بودن ماتریس داده‌های خام، نرمال، استاندارد و ... در این پژوهش تنها به جدول نهایی اکتفا شده است.

پس از محاسبه آترناتیو ایده‌آل (S_i^+) و آترناتیو حداقل (S_i^-)، از طریق رابطه $c_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$ ضریب (c_i^*) را برای هر کدام از دهستان‌های مرزی استان کردستان، از نظر شاخص‌های نه معیار گفته شده محاسبه شده است. همچنین، رتبه‌بندی آترناتیوها بر اساس میزان C^*i این میزان بین صفر و یک در نوسان است. در این راستا $C^*i=1$ نشان‌دهنده بالاترین رتبه و $C^*i=0$ نیز نشان‌دهنده کمترین رتبه است. دهستان‌های زریوار و خاوومیرآباد از شهرستان مریوان با وزن اهمیت ۰/۹۵۷ و ۰/۹۳۵ به ترتیب در رتبه‌های اول و دوم قرار دارند و دهستان اورامان تخت از شهرستان سرو آباد در رتبه آخر قرار دارد.

جدول ۱۲- آترناتیو ایده‌آل (S_i^+) و آترناتیو حداقل (S_i^-) به تفکیک دهستان‌های ۱۴ گانه

گزینه‌ها	S_i^*	S_i^-	$S_i^*+S_i^-$	C_i
زریوار	۱/۱۸۵	۲۶/۱۲	۲۷/۳	۰/۹۵۷
خاوومیرآباد	۱/۸	۲۵/۷۴	۲۷/۵	۰/۹۳۵
دزلی	۱/۸	۲۰/۷۴	۲۲/۵۴	۰/۹۲۰
بوالحسن	۲۱/۳	۳/۷۰	۲۵/۰	۰/۱۴۸
کانی سور	۲۲/۲	۳/۷۳	۲۵/۷۵	۰/۱۴۵
شالیار	۲۳/۳	۳/۷۰	۲۷/۰	۰/۱۳۷
پشت آر بابا	۲۴/۷	۲/۹۳	۲۷/۶	۰/۱۰۶
نمشیر	۲۵/۰۶	۲/۵۴	۲۷/۶	۰/۰۹۲
سرشیو	۲۵/۰۶	۲/۴۴	۲۷/۵	۰/۰۸۸
ژریژه	۲۳/۳۷	۲/۲۰	۲۵/۵۷	۰/۰۸۶
چهل چشمه غربی	۲۲/۰۷	۱/۵۴	۲۳/۶۱	۰/۰۶۵
ننور	۲۱/۴	۰/۴	۲۱/۸	۰/۰۱۸
بله که	۲۴/۷۴	۰/۲۵	۲۴/۹۹	۰/۰۱۰
اورامان تخت	۲۶/۶	۰/۲	۲۶/۸	۰/۰۰۸

مأخذ یافته‌های پژوهش، ۱۳۹۹

شکل ۵- رتبه‌بندی دهستان‌های مورد مطالعه بر اساس امتیاز نهایی TOPSIS

به منظور طبقه‌بندی دهستان‌های مرزی استان کردستان از تحلیل خوشه‌ای استفاده شد و دهستان‌های مذکور در سه گروه توسعه‌یافته (۱)، در حال توسعه (۲) و توسعه‌نیافته (۳) خوشه‌بندی شدند. در این نوع سطح‌بندی، دهستان‌های واقع در یک سطح شباهت زیادی با همدیگر دارند و در عین حال، دارای تفاوت قابل توجهی با دهستان‌های سطوح دیگر دارند. نتایج جدول ۱۴ نشان داد که در سطح ۱ یا سطح توسعه‌یافتگی دهستان‌های خاوومیرآباد و زریوار، شالیار، بوالحسن، کانی سور، دزلی قرار دارند. علاوه بر این‌ها، دهستان‌های پشت آربابا، نمه شیر، چهل چشمه غربی، سرشیو، ژریزه در سطح ۲ یا در حال توسعه و دهستان‌های بله‌که، نور، اورامان تخت در سطح سوم یا توسعه‌نیافته قرار دارند. نتایج نهایی سطح‌بندی توسعه‌دهستان‌های مرزی استان کردستان با استفاده از تحلیل خوشه‌ای در شکل ۶ نیز قابل مشاهده است.

جدول ۱۳- سطح‌بندی توسعه‌دهستان‌های مرزی استان کردستان با استفاده از تحلیل خوشه‌ای

دهستان‌ها	درجه توسعه‌یافتگی
خاوومیرآباد و زریوار، شالیار، بوالحسن، کانی سور، دزلی	توسعه‌یافته (سطح ۱)
پشت آربابا، نمه شیر، چهل چشمه غربی، سرشیو، ژریزه	در حال توسعه (سطح ۲)
بله‌که، نور، اورامان تخت	توسعه‌نیافته (سطح ۳)

اقتصادی، خدماتی، اداری - سیاسی، زیربنایی، بهداشتی - درمانی، ارتباطی و حمل و نقل با استفاده از مدل تاپسیس بررسی و تحلیل شدند. نتایج آزمون تاپسیس حاکی از سطوح مختلف توسعه یافتگی در بین دهستان‌های ۱۴ گانه مرزی استان کردستان است.

پیشنهاداتی برای مطالعات آینده

در راستای موضوع این تحقیق و به منظور تکمیل مسیر پژوهش پیشنهاداتی برای انجام برخی مطالعات در آینده در ذیل ارائه شده است:

- ساماندهی مناطق مرزی غرب ایران با رویکرد آینده‌پژوهی در افق ۱۴۲۰،
- باز ساخت معنایی بازدارنده‌ها و پیش‌برنده‌های توسعه اقتصاد غیررسمی در مناطق روستایی مرزی استان کردستان،
- تحلیل ریشه‌های شکل‌گیری قاچاق و فرایند انتقال آن در بین مرزها
- ارائه مدل برنامه‌ریزی مبتنی بر سناریو به منظور آینده‌پژوهی اقتصاد غیررسمی در غرب ایران با تأکید بر مناطق مرزی استان کردستان،
- تحلیل تشخیصی مهم‌ترین سازه‌های مشخص‌کننده گرایش به اقتصاد غیررسمی در بین جوانان روستایی مناطق مرزی استان کردستان،
- مطالعه تطبیقی اثرات اقتصاد غیررسمی بر اقتصاد روستاهایی در مناطق مرزی و برون‌مرزی،
- تحلیل تعاملات اقتصادی پایدار در توسعه اقتصاد غیررسمی ایران،
- واکاوی چالش‌های اقتصاد غیررسمی در فضای اقتصاد رسمی.

منابع:

- افراخته، حسن و حجی‌پور، محمد (۱۳۹۶). اقتصاد زباله‌ای در روستاهای پیراشهری جنوب تهران. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی، سال ششم، شماره ۴ (پیاپی ۲۲)، صص ۷۲-۴۷.
- خسروی زارگز، مسلم و حمیدی، سمیه و جزندری، علی (۱۳۹۲). سنجش رابطه ذهنیت عشایر و مجریان امنیت مرزی در تأمین و ارتقای امنیت اجتماعی عشایر خراسان جنوبی. فصلنامه مطالعات فرهنگی - اجتماعی خراسان، شماره ۲۷. صص: ۵۸ - ۳۵.
- خیرالدین، رضا و رازپور، مهدی (۱۳۹۳ ب). پایش تحولات فضایی سکونتگاه‌های روستایی مناطق مرزی؛ چالش‌ها و ظرفیت‌ها در کارکرد جامعه روستایی شهرستان مرزی بانه. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۷، شماره ۴. صص ۴۸-۲۵.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا، پاپلی یزدی، محمدحسین و عبدی، عرفان (۱۳۸۷). ارزیابی اثرات اقتصادی بازارچه‌های مرزی بازتابه ای توسعه مناطق مرزی، فصلنامه ژئوپلیتیک، سال چهارم، شماره دوم، صص: ۱۰۹ - ۸۹.
- رکن الدین افتخاری، عبدالرضا و آقایاری هیر، محسن (۱۳۸۶). سطح بندی پایداری توسعه روستایی بخش هیر. مجله جغرافیایی، شماره، ۶۱، صص ۴۴-۳۱.

- زمانی پور، اسدالله (۱۳۷۹). ترویج کشاورزی در فرایند توسعه. مشهد، انتشارات تیهو.
- سعیدی، عباس (۱۳۸۹). مبانی جغرافیای روستایی؛ انتشارات سمت، تهران.
- صابری فر، رستم، محمودی، یاسین و صوفی، فرزاد (۱۳۹۲). بررسی نقش تحولات اقتصادی ناشی از اقتصاد غیررسمی در دستیابی به ناپایداری شهر (نمونه موردی شهر بانه). اولین همایش ملی جغرافیا، شهرسازی و توسعه پایدار، تهران، انجمن محیط زیست کومش، دانشگاه صنعت هوایی، صص ۱۸-۱.
- عنابستانی، علی اکبر و نامدار، محبوبه (۱۳۹۵). بررسی پیامدهای فعالیت غیررسمی (کالاهای وارداتی) روستاییان بر توسعه سکونتگاه‌های روستایی (مورد: منطقه دهشیخ و سیگار شهرستان لامرد). فصلنامه برنامه‌ریزی منطقه‌ای، سال ششم، شماره پیاپی ۲۳، صص ۱۲۸-۱۱۳.
- عنابستانی، علی اکبر و نامدار، محبوبه (۱۳۹۶). مقایسه تطبیقی اثرات قاچاق کالا بر توسعه نواحی روستایی (مورد پژوهی: مناطق تجاری ده‌شیخ (فارس) و گچین (هرمزگان)). فصلنامه پژوهش‌های روستایی، دوره هشتم، شماره ۲، صص ۲۱۱-۲۲۷.
- قلی پور، آذر (۱۳۸۹). تجزیه و تحلیل و برآورد اشتغال غیررسمی (مطالعه موردی شهر خرم آباد). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته‌ی اقتصاد دانشگاه رازی، کرمانشاه.
- قلی پور، آذر (۱۳۸۹). تجزیه و تحلیل و برآورد اشتغال غیررسمی (مطالعه موردی شهر خرم آباد). پایان نامه کارشناسی ارشد رشته اقتصاد دانشگاه رازی، کرمانشاه.
- کریمی موغاری، زهرا. جهان تیغ، الهام (۱۳۹۳). عوامل مؤثر بر اشتغال غیررسمی زنان جوان در ایران. مطالعات اجتماعی روانشناختی زنان، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۱۵-۱۴۲.
- کهنه‌پوشان، سیدهدادی و جلالیان، حمید (۱۳۹۲). تأثیر قاچاق کالا بر اقتصاد روستاهای مرزی مورد: بخش خاو و میرآباد شهرستان مریوان. جغرافیا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۳۲، صص ۷۴-۶۱.
- گل‌وردی، عیسی (۱۳۹۰). محدودیت‌ها و فرصت‌های توسعه اجتماعی - فرهنگی نواحی مرزی، فصلنامه نامه سیاست‌گذاری، سال دوم، شماره سوم، صص: ۱۱ - ۴۲.
- مطیعی لنگرودی، حسن (۱۳۸۶). برنامه‌ریزی روستایی با تاکید بر ایران، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد، مشهد.
- Feige, E. L. (1990). Defining and Estimating Underground and Informal Economies: the new Institutional Economy Approach. World Development. 18,7.989- 1002.
- Gilbert, A (1999). Globalization, employment and poverty: The case of Bogota, Colombia, seminar on geography and planning research series, London School of Economies.
- Henley, A., & Arabsheibani, R. (2009). On defining and measuring the informal sector: Evidence from Brazil. World Development, 37(5), 992-1003.
- ILO (2017). Informal economy. Available at: [http://www.ilo.org/global/topics/employmentpromotion/informal-economy/lang--en/index.htm](http://www.ilo.org/global/topics/employmentpromotion/informal-economy/lang-en/index.htm).
- Kanamaru, M (2005), Approaches for Systematic Planning of Development Projects.
- Mohamad, N.H, (2013), Capacity building: Enabling learning in rural community through partnership, Procedia - Social and Behavioral Sciences.No93.
- Rivera, M. W. and Qamar, K. M. (2003), Agricultural Extension, Rural Development and the Food Security Challenge. Rome: Food and Agriculture Organization of the United Nations.

An Analysis of Informal Economy in Rural Economy Development (Case Study: Kurdistan Province)

Abstract

Border areas have got special characteristics due to the connection with various external environments. Exchanges and spatial cross-border connection, vulnerabilities and different threats, have important role in the process of development and spatial planning in the border region. Neglecting these factors cause serious challenges in this area. Smuggling in the border areas of the country is one of the most significant economic problems, which can have devastating effects on the trade balance and consequently it effects the economic growth. The present study aims to investigate the role of the informal economy in the development of rural economy in frontier regions (Case Study: Kurdistan Province). The statistical population of the present study includes all residents of rural areas located in Baneh, Saghez, SarvAbad and Marivan counties, which are in the border villages of these counties that are directly related to the border. Therefore, 14 villages in Baneh, Saghez, SarvAbad and Marivan counties have been the final target of this study and 27 Rural have been studied among of these villages, which are located at a maximum distance of 50 km from the border. According to the latest population and housing census (2016), 18897 households live in the target villages of the present study. The study sample was selected using Cochran's formula and random stratified sampling method with appropriate attribution (377 household heads). The tools used in this study include a researcher-made questionnaire whose validity is confirmed in terms of content (formal) and structural and its reliability using a combined reliability. Used to analyze data from SPSS, GIS and Excel software. The results showed that the residents of the villages in the border areas agreed with the employment in the informal sector and expressed their satisfaction with this type of employment. Also, the results of comparing the three economic sectors (agriculture, industry and services) of the 14 border regions in terms of the effects of the informal economy in Kurdistan province showed that there is a significant difference in the level of 99% confidence between the three economic sectors.

Keywords: Informal economy, rural economy, border areas, border villages, Kurdistan.